Política lingüística mundial a l'era de la globalització: diversitat i intercomunicació des de la perspectiva de la 'complexitat'

per Albert Bastardas i Boada

Resum

La dificultat profunda és doncs de concebre la unitat d'allò que és múltiple,
la multiplicitat d'allò que és u. Aquells que veuen la diversitat de les cultures
tendeixen a minimitzar o ocultar la unitat humana,
aquells que veuen la unitat humana tendeixen a considerar
com a secundària la diversitat de les cultures.

Edgar Morin, *L'identité humaine*

Sumari

1. Introducció
2. Diversitat i intercomunicació: la gestió del contacte lingüístic des de la 'complexitat'
3. Contacte, equilibri i substitució lingüístiques
4. Nous principis per a una nova fase històrica
5. Prioritats immediates per al manteniment general de la diversitat lingüística
6. Síntesi i conclusió: alguns principis i valors per a la pau i l'equitat lingüística planetària

1. Introducció[1]

Si més no per a les àrees més desenvolupades econòmicament i tecnològicament del planeta, l'actual conjunt de processos que anomenem 'globalització', 'mundialització', o 'planetarització' plantegen una nova situació sociolingüística que cal explorar i comprendre en profunditat si en volem controlar els efectes i intervenir en la seva evolució.

Des de les conseqüències en el pla lingüístic, caracteritzen principalment aquest fenomen d'una banda el fort augment de la transnacionalització de l'economia -amb tendència al lliure comerç a escala mundial i a la constitució de grans corporacions a base de fusions i absorcions-, i de l'altra, els avenços en les tecnologies de la comunicació.

En el primer cas, veiem com l'extensió de les àrees de mercat tradicionals provoquen la necessitat del coneixement de noves llengües a fi de poder tractar amb els nous proveïdors o potencials compradors. Alhora, l'absorció d'empreses nacionals per grans companyies d'escala mundial o bé la implantació de factories d'aquestes en nous territoris, demanen per als treballadors -en especial, per als més qualificats i per als quadres intermedis i directius- el coneixement i l'ús quotidià de llengües distintes a les de les seves comunitats tradicionals. Així, doncs, aquest conjunt de factors econòmics tendeixen a produir canvis en les competències lingüístiques requerides per les professions i, per tant, en el factor 'llengua de treball', que, com sabem, tanta influència pot arribar a tenir, en determinats contextos, per a l'estabilitat o abandonament de les llengües dels distints grups humans.

En el segon dels aspectes -les innovacions en les tecnologies de la comunicació- en el 'primer món' especialment, l'aparició del fenomen d'Internet ha fet possible com a fet quotidià el contacte amb persones i continguts de procedència molt allunyada, trencant així les constriccions de la proximitat física. Moltes persones avui es comuniquen per via electrònica

[1] Text de la ponència plenària presentada en el Congrés Mundial sobre Polítiques Lingüístiques / World Congress on Language Policies (Barcelona, 16-20 abril 2002). És, en part, una reelaboració integrada d'idees i perspectives sobre les quals he anat treballant en aquests darrers anys.

amb d'altres que resideixen molts quilòmetres enllà i que poden tenir com a llengua inicial codis molt distints. Alhora, els satèl·lits de comunicacions fan possible cada vegada més l'exposició a emissions produïdes també molt enllà del lloc de recepció, i també, doncs, vehiculades en llengües distintes a les de la comunitat tradicional.

Alhora, i en gran part com a conseqüència d'aquests canvis, assistim a determinades respostes en el pla de l'organització política de parts importants de la humanitat, especialment a l'escala continental. Així, en aquest mateix espai europeu on som ara un procés d'integració no només econòmica sinó també política i cultural és en marxa, amb la necessitat de plantejar-se la resolució dels problemes que presenta el fet de crear una gran àrea d'interrelació fluida entre un gran nombre de col·lectius humans amb llengües distintes.

El fet és, per tant, que assistim a un eixamplament important de les àrees tradicionals de comunicació i d'interrelació humanes, les quals havien assegurat fins ara el manteniment d'un cert *status quo* històric que, si més no per a aquells grups que havien pogut mantenir el seu autocontrol polític, havia permès de mantenir els individus i les societats en un cert monolingüisme funcional.

Aquesta extensió de les àrees d'interrelació humana, fonamentalment de caràcter econòmic i tecnològic, està duent a molts individus a un fenomen important de bilingüització o de poliglotització funcional, donades les necessitats lingüístiques de la nova situació i els avantatges -reals o suposats- que cada vegada més persones perceben del fet de tenir competències lingüístiques múltiples. Un fet que és nou és que allò que abans era massivament només propi de les elits o dels grups lingüístics minoritzats o petits en nombre -saber més d'una llengua i haver d'utilitzar-les per a distints interlocutors o funcions- ara també va essent un fenomen quotidià per a un bon nombre de persones de grups lingüístics més grans i/o majoritaris en els seus Estats.

Aquesta extensió del contacte lingüístic i de la necessitat de poliglotització a més i més persones dels conjunts humans fins ara no minoritaris en el sentit tradicional del terme, està produint en alguns d'aquests grups sentiments d'amenaça cultural i reaccions defensives contra aquest fet, abans només experimentats pels conjunts minoritzats habitualment per integració política sense reconeixement oficial i públic. Tot i que en la gran majoria de casos aquests sentiments d'amenaça i d'inseguretat lingüística poden ser exagerats, potser aquest efecte de la globalització és bo per a una revisió seriosa de les bases de l'organització lingüística de la humanitat en el seu conjunt. El fet que el sentiment d'amenaça no sigui ja patrimoni exclusiu dels grups políticament subordinats sinó també dels que comencen a patir (inter)dependència econòmica i tecnomediàtica hauria de ser utilitzat per a augmentar la comprensió de la situació clàssica de minorització per grups més grans i minoritzants. S'obre potser una nova etapa històrica en què la intercomprensió i la fraternitat lingüístiques entre els distints col·lectius humans pugui avançar i traduir-se en nous principis d'organització politicolingüística més justos i equitatius dels que fins ara han prevalgut.

Una qüestió importantíssima que es desprèn de l'actual situació d'augment de la interrelació i del contacte és com ho hem de fer els humans per entendre'ns entre tots, vinguem del grup lingüístic que vinguem. Si cada vegada més les escales de comunicació habitual s'eixamplen fins a ser no ja només estatals o regionals sinó plenament continentals i fins i tot planetàries, no seria ja hora que la humanitat, en el seu conjunt, es plantegés com resol la comunicació entre el conjunt de l'espècie?

A la pràctica, i en absència d'estructures efectives d'organització política a escala del planeta que es plantegin aquest problema general, cada individu i cada organització va resolent les seves necessitats comunicatives cap a l'exterior del seu grup de la manera que els sembla més convenient. Així, vist el gran pes tecnològic i econòmic i la supremacia política que han tingut en els darrers dos segles els països anglòfons, aquesta és la llengua que va essent vista i adoptada per més i més persones i organitzacions com la que pot resoldre de manera més satisfactòria les necessitats d'intercomunicació que ara mateix i en el futur immediat es plantegen per a les societats contemporànies. L'anglès és, doncs, sens dubte la llengua segona més apresa actualment, la llengua usada més correntment com a codi de relació entre grups lingüístics distints, i la més usual de comunicació científica i comercial internacional.

Aquesta extensió exponencial de la competència i de l'ús de l'anglès -de vegades en funcions innecessàries decidides per esnobisme o com a indicador de 'modernitat'- està provocant en molts llocs una polarització igualment perillosa. En un extrem, determinats grups van en contra del seu aprenentatge i ús basant-se en la seva condició de 'llengua imperialista' -pel fet d'associar-la especialment a l'actual hegemonia nord-americana- mentre que en l'altre punt, determinades elits l'adopten com a llengua habitual i/o la transmeten als seus fills, pensant en els avantages econòmics i simbòlics que els pot reportar. Aquest fet pot iniciar processos de substitució lingüística en determinades capes socials, els comportaments de les quals poden posteriorment ser imitats per grups més amplis de la societat i, en conseqüència conduir, com sabem, al progressiu abandonament general de l'ús de la llengua pròpia de la comunitat.

Els nous contactes, però, poden no ser només amb l'anglès -certament la d'extensió més àmplia com a L2- sinó també, en especial en les àrees no occidentals, amb les llengües d'hegemonia regional, en el marc de processos d'integració econòmica en aquesta escala. Així, a l'Àfrica llengües com ara el swahili s'estenen més enllà de les seves àrees tradicionals, a l'Amèrica llatina, l'espanyol va completant la seva penetració entre els grups lingüístics autòctons; l'àrab es consolida també en una àrea extensa, i a l'Àsia també poden tenir lloc fenòmens semblants. El fet clar, doncs, és l'augment del contacte lingüístic per a més i més grups de la humanitat. El gran repte és com gestionar aquest contacte i com organitzar harmònicament la intercomunicació estatal, regional i planetària a partir de la diversitat lingüística existent.

Per si tots aquests canvis no fossin prou, en el marc d'aquest actual procés de globalització, la desesperació econòmica i el desig de progrés van fent que s'incrementi el desplaçament d'importants conjunts de persones d'una àrea lingüística a una altra, amb notables conseqüències potencials, depenent de les circumstàncies, tant per als migrants com per a les societats receptores, en especial, si aquestes són grups políticament minoritzats o amb llengües de poca demografia. Determinats ecosistemes socioculturals ja inestables i amb poc equilibri abans de l'arribada de nous grups immigrants, poden veure's afectats per l'evolució lingüística que tinguin les persones desplaçades. Aquestes poden creure que han d'orientar la seva conducta lingüística més cap a la llengua dominant i majoritària que no pas cap a la del grup receptor subordinat o en situació de minoria dins de l'estat corresponent. Aquest fet, òbviament, pot contribuir a l'augment de la minorització demolingüística d'aquest darrer grup i causar situacions de tensió intergrupal.[2]

Per altra banda, el fet del desplaçament migratori pot causar també l'abandonament i la pèrdua d'un grau important de diversitat lingüística en aquells casos en què una gran majoria dels seus membres surten del territori històric i s'incorporen atomitzadament a d'altres societats, amb poques possibilitats de poder continuar sostenint allí l'ús del seu codi d'origen.

És clara, doncs, la necessitat d'una atenció dels poders públics a totes les escales, des de la planetària a la local, sobre les necessitats i els problemes lingüístics contemporanis de la humanitat. No es tracta més ja d'una qüestió de les 'minories' menyspreades sinó del conjunt d'una espècie culturament diversa que vol viure en harmonia i solidaritat tot avançant-se a les situacions problemàtiques que potencialment puguin produir-se.

2. Diversitat i intercomunicació: la gestió del contacte lingüístic des de la 'complexitat'

Probablement el que resulta més problemàtic de l'exposició introductòria anterior és com podem aconseguir fer compatible dos fets aparentment contradictoris: la continuïtat de la diversitat lingüística creada per la humanitat en la seva diàspora planetària i la necessitat d'intercomunicació entre aquests grups de persones lingüísticament diversos en una nova

[2] Vegeu Bastardas i Boada, Albert: "Llengua i noves migracions. Les experiències canadenques i la situació a Catalunya", *Revista de llengua i dret* 2002 (en premsa).

etapa –"glocal"- de reunificació desitjable de l'espècie. Sembla clar que hauríem de fugir d'una visió dicotòmica que ens obligués a resoldre l'antinòmia decantant-nos cap a un o altre costat de la balança. La humanitat *és* lingüísticament diversa, i els grups humans aprecien i volen donar continuïtat a aquesta diversitat, i alhora, els mateixos grups humans s'adonen que estan destinats a viure junts i en solidaritat en aquesta gran nau de l'espai anomenada 'Terra'. El problema rau, potser, més en la nostra configuració de la realitat que no pas en la realitat mateixa. La dificultat és de pensament i de canvi conceptual més que no pas d'impossibilitat de realització.

L'extraordinària tendència dels humans a la dicotomització en el pensament pot trobar-se al darrere del problema. Durant anys, i encara en l'actualitat, la tendència dicotòmica sembla presidir la visió del contacte lingüístic i impossibilita, així, una organització de la convivència més harmònica i feliç per a tots els grups participants. La gran majoria dels estats semblen trobar impossible o molt difícil d'estructurar-se políticament d'una forma que permeti *alhora* la continuïtat de la vida lingüística dels seus col·lectius constituents i la intercomunicació necessària per a la vida en comú d'aquests conjunts. La gran majoria sembla tendir a optar cap a un cantó o cap a l'altre: o s'imposa una única llengua oficial per a tots els col·lectius, sense cap reconeixement de la diversitat existent -i, sovint, explícitament en contra d'aquesta- o bé hi ha un reconeixement oficial dels col·lectius lingüístics existents però no es resol satisfactòriament el tema de la intercomunicació. No sembla certament que ni una via ni l'altra puguin tenir gaire futur en l'etapa actual de la humanitat: en el marc d'un feliç creixement de la consciència democràtica i igualitària dels grups humans i de la dignitat de tots ells, els conjunts històrics fins ara subordinats no restaran impassibles davant les solucions que els condemnen a una existència lingüística disminuïda quan podria ser plena i normal. A l'ensems, tampoc no és sostenible una organització políticolingüística que no prevegi de forma òptima les formes d'intercomunicació entre els seus components.

De manera que no hi ha altra solució que explorar imaginativament quines formes alternatives d'organització politicolingüística podríem trobar que fessin possible la compatibilitat dels dos grans objectius esmentats: preservar la diversitat lingüística i la dignitat de tots els grups lingüístics històrics tot fent possible també la intercomunicació fluida i el sentiment de solidaritat d'espècie.

Crec que pot haver-hi una via d'aproximació a algun tipus de solució si explorem les idees que ens vénen des de l'anomenada perspectiva de la 'complexitat', que recolliria les contribucions bàsiques que s'han anat formulant entorn de les aproximacions cognitives, sistèmiques, ecològiques, caològiques, i/o holístiques. Si haig de resumir-ho en un nom, l'autor que he trobat més adequat per a la conceptualització de la 'complexitat' aplicada als afers humans, ha estat l'antropòleg, sociòleg i pensador francès Edgar Morin. Des d'aquest paradigma aprenem a reconèixer les limitacions de les nostres representacions de la realitat i a ser conscients de la revisió de les categories a través de les quals pensem el món i la nostra existència.[3] Les conceptualitzacions que dominen les nostres representacions tendeixen a procedir fonamentalment del món material i no pas del món pròpiament mental. Les representacions resideixen i són produïdes en el cervell/ment, però no per això són aquestes representacions conscients i coneixedores automàticament d'*on* es produeixen i de *com* es produeixen.

Les representacions que han dominat -i dominen encara- el pensament occidental -estès després a molts altres llocs del món- es basen en les propietats dels elements materials, físics, a partir de la lògica aristotèlica fonamentada en el principi d'identitat i de l'exclusió del tercer.[4] Si alguna cosa, per exemple, ocupa un lloc, aquest lloc ja no pot ser ocupat per cap altra cosa. Això, traslladat automàticament -com es fa sovint- al camp de les relacions humanes, vol dir que si en un Estat -o en un grup- hi ha una llengua ja no n'hi pot haver cap altra, i que, per exemple, si un individu es considera pertanyent a una 'identitat' determinada, ja no es pot considerar membre de cap altra. En el món mental, sociocognitiu,

[3] "Les nostres idees no són reflexos del que és real, sinó traduccions del que és real", Morin, Edgar (1982): *Science avec conscience*. París: Fayard, p. 242.

[4] Morin, Edgar. *op. cit.,* p. 282. Vegeu també: De Bono, Edward (1998): *Manual de la sabiduría*. Barcelona (trad. castellana de *Edward de Bono's Textbook of Wisdom*. New York: Penguin , 1996), esp. pàg. 146-157, i, del mateix autor, *New Thinking for the New Millenium*. Londres: Penguin, 2000, sobre la necessitat de canviar la nostra manera de pensar.

això no és forçosament així. En un individu poden coexistir llengües distintes, i també en les societats humanes els individus poden distribuir els usos de les llengües que saben i poden adscriure's identitàriament a categories diferents. La lògica de la complexitat, per tant, "se sostreu, en els seus moments més essencials, de la lògica binària del 'tot o res'".[5] Aquesta visió de les coses, a partir de categories menys rígides i més 'aquàtiques', més flexibles i menys pètries,[6] poden encoratjar, doncs, una reformulació de les situacions, amb noves possibilitats que –certament amb les dificultats que puguin comportar- cal explorar amb imaginació, creativitat i rigor.

Probablement el món i les societats foren més simples si només hi hagués una llengua o una identitat. Certament això plauria als partidaris del pensament simplista i simplificador -que si poguéssim potser seríem tots. Però el cas és que el nostre món, les nostres societats, i els nostres individus no en són de simples, sinó, al contrari, poden tendir a ser altament complexos. I és per avançar en la comprensió d'aquests fenòmens no simples que Morin intenta bastir el paradigma de complexitat. Complexitat entesa com "la unió de la simplicitat i de la complexitat; és la unió dels processos de simplificació que són selecció, jerarquització, separació, reducció, amb els altres contraprocessos que són la comunicació, que són l'articulació d'allò que és dissociat i distingit; i és fugir de l'alternativa entre el pensament reduccionista que només veu els elements i el pensament globalista que només veu el tot".[7] És, crec, a partir d'aquests postulats de reforma del pensament que hauríem d'assajar de concebre uns principis d'organització lingüística de la humanitat que superessin les dicotomies tradicionals. No pensar més en termes de 'o' sinó de 'i'. Després d'anys de pensar en 'o' cal, ara explorar l'organització lingüística de la humanitat en termes de 'i', és a dir, des de la complexitat, sense excloure ni un objectiu ni l'altre, sinó interrogant-nos precisament sobre *com* fer-los possibles *tots dos*, la preservació i desenvolupament de les distintes llengües i alhora la necessària intercomunicació.

Com el mateix Morin diu, però, 'complexitat' no és un mot-solució sinó un mot-problema: "la complexitat per a mi és el desafiament, no pas la resposta. Vaig a la recerca d'una possibilitat de pensar a través de la complicació (és a dir, de les innombrables interretroaccions), a través de les incerteses i a través de les contradiccions".[8] Posat que "tot objectiu assolit ens empeny cap a un nou camí i que tota solució obre un nou problema",[9] se'ns demana ara que, a partir d'aquest nou punt de vista, fem un esforç d'imaginació crítica i de creativitat intel·lectual en el disseny del futur, tot acceptant posicions inicialment contradictòries i cercant *com* les podem imbricar les unes amb les altres de la manera més òptima i pràctica. El repte, doncs, és de fer l'esforç de "no sacrificar el tot per la part, la part pel tot, sinó de concebre la difícil problemàtica de l'organització"[10].

3. Contacte, equilibri i substitució lingüístics

Pensar en termes de 'i' -i no pas de 'o'- en la qüestió de les llengües sembla més senzill en el pla de les competències individuals. Molts de nosaltres tenim l'experiència de saber –i d'usar- més d'una llengua, i som conscients, per tant, que el fenomen és possible, amb uns costos d'interferències concretes o de certes mescles entre els codis que dominem, les quals, en tot cas, resulten de poca importància i no impugnen en cap moment la possibilitat del poliglotisme personal. On, en canvi, la perspectiva de la complexitat esdevé més problemàtica és, com sabem, en el nivell col·lectiu i en el pròpiament sociopolític. Una creença força estesa en determinades àrees geoculturals és la que afirma que una situació de bilingüisme social generalitzat duu generalment –o fins i tot forçosament- cap a un procés de substitució lingüística, és a dir de pèrdua gradual de funcions per part de la llengua més 'feble' i de guany de funcions per a la llengua més 'forta', per acabar, al final, en l'abandonament total del codi propi del col·lectiu, és a dir, en un cas d'extinció lingüística.

[5] Morin, E., *op. cit.*, pàg. 282.
[6] Vegeu De Bono, Edward (1994): *Water logic*. London: Penguin Books.
[7] Morin, E. (1990): *Introduction à la pensée complexe*. París: ESF éditeur, pàg. 135.
[8] Morin, E., *op. cit.*, pàg. 134.
[9] Morin, E. (1993): *Terre-Patrie*. París: Éds. du Seuil, pàg. 201.
[10] Morin, E. (1982): *Science avec conscience*. París: Fayard, pàg. 43.

Tot acceptant que aquesta afirmació té força casos d'evolució històrica que semblen donar-li la raó, cal dir també que no sempre l'evolució és aquesta i que potser el que cal és, com va dir Norbert Elias, "investigar tant de quina naturalesa és aquesta gamma de transformacions possibles com també quina constel·lació de factors assumeix la responsabilitat que de la pluralitat de possibilitats existents només s'actualitzi aquesta"[11]. És a dir, cal saber més exactament, en tot cas, per què es dóna aquesta evolució i no una altra -per exemple el manteniment- i si, coneguts clarament els factors i els mecanismes, hi hauria manera d'intervenir adequadament en aquests casos per tal que no evolucionessin cap a la substitució sinó cap al manteniment i desenvolupament de les llengües recessives. Cal acabar d'identificar amb urgència les variables i les dinàmiques dels processos de substitució i disposar de models que ens permetin dissenyar possibilitats efectives d'intervenció segons les distintes situacions, les diferents etapes evolutives, i els desiguals contextos en què aquells poden tenir lloc.

Una de les possibles vies d'exploració sobre els processos que evolucionen del bilingüisme massiu a la substitució és, per exemple, explorar aquells casos en què justament aquesta evolució no es compleix. Les situacions que Ferguson (1959) va qualificar com de 'diglòssia' poden servir inicialment per intentar il·luminar el problema. ¿Com és que, malgrat distàncies interlingüístiques considerables -com ara en el cas grec o el suís-alemany- i una clara distribució de funcions dites 'altes' i 'baixes' no es produeix el fet de l'abandonament intergeneracional de les 'baixes' en favor de les 'altes'? ¿No és precisament això el que s'esdevé en molts casos de substitució lingüística? Què fa que situacions superficialment semblants des del punt de vista del contacte lingüístic puguin evolucionar de manera tan crucialment diferent? I si la situació de bilingüisme massiu fos només una condició *necessària* però *no suficient* per explicar l'evolució cap a l'abandonament intergeneracional de les varietats pròpies? ¿I si fos el cas, com diu Norbert Elias, que "en el tractament del problema de la necessitat de les evolucions socials [calgués] distingir clarament i nítidament entre l'afirmació que una figuració B ha de seguir necessàriament a una figuració A i l'afirmació que una figuració A necessàriament hauria de precedir a una figuració B"?[12]

¿Què fa, doncs, que situacions de distribució jerarquitzada de funcions entre varietats lingüístiques estructuralment no pas properes puguin aparèixer en alguns casos com a estables i en d'altres, en canvi, la tendència sigui a l'abandonament de les varietats que ocupen les comunicacions individualitzades i la seva substitució per les de les comunicacions institucionalitzades?[13] ¿Quins podrien ser els factors que determinarien finalment aquests distints resultats -diglòssia més o menys estable (en el sentit de Ferguson) *versus* substitució? Més que no pas a les divergències estructurals de base estrictament lingüística, hem d'acudir molt més probablement a les representacions sociocognitives dels parlants respecte de les varietats lingüístiques en presència i, en darrer terme, als contextos en què aquestes es formen i es mantenen. Fixem-nos que no es tracta aquí d'entendre per què *adopten* una varietat sinó per que n'*abandonen* una altra.

El primer que cal dir, òbviament, és que, pel que fa al context polític, -a diferència de les situacions descrites per Ferguson- en els fenòmens de substitució lingüística molt sovint els poders polítics corresponents han volgut precisament l'existència d'aquest resultat d'abandonament lingüístic. Ja, en molts casos, des del mateix inici del procés de difusió massiva de la llengua estatal -que sovint coincideix per a la gran majoria de la població per primera vegada amb la seva alfabetització- l'objectiu explícit no és només el de difondre una llengua d'intercomunicació general sinó el d'acabar amb l'existència dels altres sistemes de comunicació lingüística que difereixin del model adoptat pel poder polític central i sobirà. És en aquest marc de subordinació i dependència, que la població, a mesura que anirà essent competent en la nova llengua estatal adquirida, podrà optar per transmetre-la als seus fills com a varietat bàsica de socialització, és a dir, com a varietat nativa, tot interrompent la transmissió intergeneracional del vernacle propi del grup. Tractant-se d'un comportament la pertinença del qual serà òbviament avaluada per la comunitat, el canvi de les pautes habituals necessitarà una clara justificació i legitimació ideològiques i/o pràctiques. Això pot

[11] Elias, Norbert (1982): *Sociología fundamental*. Barcelona: Gedisa, pàg. 197 (Trad. castellana de *Was ist Sociologie?* Juventa Verlag Munchen, 1970).
[12] Elias, N., *op. cit.*, pàg. 197.
[13] Segons la terminologia de J. C. Corbeil.

venir facilitat pel discurs patriòtic de la 'llengua nacional' que afavoreix la idea de la llengua única i general per a tots els ciutadans. Gradualment, doncs, i en un procés de difusió asimètric segons els grups socials i geogràfics, la dita 'llengua nacional' serà adoptada primer com a varietat de les comunicacions institucionalitzades i després transferida a les individualitzades per una generació ja competent, que, a la vegada, la transmetrà ja com a nativa a la pròxima generació, la qual ja coneixerà poc els vernacles antics i farà d'aquesta varietat rebuda en forma d'estàndard formalitzat -convenientment adaptada a les funcions col·loquials- la seva única llengua pròpia i habitual.

Les situacions de distribució diglòssica de funcions acostumen a presentar, per contra, la coexistència de varietats *percebudes* com a pertanyents a una mateixa 'llengua'. Això pot ser especialment clar en els casos històrics àrab i grec. Usi el que usi la gent, les dues varietats han estat viscudes com a innegablement 'àrabs' o 'gregues'. No es planteja, en principi, cap problema identitari per raó de l'estàndard -especialment escrit- en difusió. Les varietats resten, com hem dit, en distribució complementària -la varietat estàndard mai no és usada en les comunicacions individualitzades orals i les vernaculars mai no ho són en l'escrit i rarament en l'oralitat molt formal. L'estàndard oficial és una varietat conscientment adquirida en el sistema escolar corresponent generació rere generació mentre que les varietats vernaculars ocupen les funcions familiars i quotidianes i són les primeres varietats adquirides pels individus. No sembla haver-hi, per tant, en principi, lloc per a un conflicte de tipus etnicolingüístic, donat que les varietats no simbolitzen pas aquesta classe d'oposició. Així, del contrast entre les varietats no sembla desprendre's per als parlants cap representació negativa que els hagi de portar a l'abandonament dels vernacles en favor de l'estàndard en la comunicació informal quotidiana. De fet, pot ser fins i tot que passi a l'inrevés.

Fonamentalment, doncs, la raó de l'estabilitat relativa d'aquests casos de distribució diglòssica, ha de cercar-se en la dimensió politicocognitiva: cap dels casos habitualment analitzats no són situacions de subordinació política com, per exemple, els de les comunitats minoritzades. La percepció de dependència, de comparació negativa, i, en conseqüència, d'autodenigració tot adoptant elements culturals estrangers com a referent principal de conducta i de valors, no tenen, doncs, perquè produir-s'hi. Sembla clar, per tant, que no deu ser el simple fet de la bilingüització i de la distribució asimètrica de funcions allò que pot dur a la substitució intergeneracional, sinó el *context* politicoeconòmic en què té lloc aquesta bilingüització i els *significats i representacions* que s'hi associen per part dels seus protagonistes.[14]

El pla central del problema rau en molts casos en aquestes representacions significatives de la situació i, en concret, en les valoracions i expectatives que s'assignen a cada una de les varietats lingüístiques en presència. L'equilibri funcional que permetria la reproducció intergeneracional de la situació es trenca si els individus passen a creure que, en conjunt, serà millor per als fills si transmeten a aquests la L2 dels pares que la L1, pel fet que veuen en aquesta L2 més avantatges, sovint lligats amb els aspectes socioeconòmics i de prestigi politicocultural. Quan el prestigi explícit i formal pesa més que el prestigi 'encobert' -tal com ha estat anomenat per alguns autors- els individus poden decidir de canviar la llengua dels fills. Per tant, cal cercar en el *context,* en l'*ecosistema* sociopoliticoeconòmic, els factors que hagin pogut portar a aquesta decisió d'abandonament de la transmissió intergeneracional de la llengua històrica del grup.

Des d'un cert angle pot semblar que, en força casos, en aquest abandonament hi intervenen certament amb molta força els factors d'índole socioeconòmica, en concret els que fan referència a les expectatives d'utilitat com a llengua de treball i, en conjunt, als significats positius de l'idioma que entra amb el procés general de 'modernització' -que són contrastats amb els més negatius que s'adhereixen a l'idioma tradicional, en tant que varietat lligada al passat, a una època premoderna i que cal superar. Per contra, però, tenim exemples

[14] Vegeu Bastardas-Boada, Albert (1997): "Substitution linguistique versus diglossie dans la perspective de la planétarisation", a: Bouchard, G., & Y. Lamonde (dir.): *La nation dans tous ses états. Le Québec en comparaison*. Montréal/París: Harmattan, pàg. 111-129. Vegeu en català, "Manteniment diglòssic i substitució lingüística: notes per a una continuïtat de la linguodiversitat", a: *Homenatge a Jesús Tuson*. Barcelona: Empúries, 1999, pàg. 26-32. També en línia n'hi ha versions disponibles en francès i en català a la revista electrònica *DiversCité Langues* http://www.teluq.uquebec.ca/diverscite, vol. II (1997).

importants de comunitats que han passat d'una economia menys desenvolupada a una de totalment moderna sense que s'hagi produït la pèrdua de la llengua, sinó, al contrari, la seva promoció, codificació i extensió massiva com a llengua apta i funcionalment present en totes les comunicacions d'una societat contemporània avançada. Per tant, els aspectes econòmics per si sols poden arribar a explicar en alguns casos el desig i la preocupació dels individus de saber les llengües més útils en aquests afers, però més difícilment l'abandonament de la llengua grupal. Aquest fenomen, en tot cas, s'ha de donar en un marc més general de minorització, en especial de tipus polític, que duu a la comunitat a l'absència d'estructures pròpies que puguin guiar el procés de modernització des dels seus punts de vista i afavorint els seus interessos -i no pas els del grup políticament dominant. (L'altra gran variable que pot explicar l'abandonament és la mescla demolingüística, quan irrupcions migratòries importants, en especial si procedeixen del grup o grups políticament dominants, fan que, fins i tot en el pla de les comunicacions interpersonals quotidianes, vagi essent usada la varietat d'origen al·lòcton i perdi funcions i parlants l'autòctona.)

4. Nous principis per a una nova fase històrica

És urgent, per tant, l'acció en el pla polític i en el de les representacions i discursos sobre la diversitat lingüística, la integració política i la intercomunicació. Un dels primers aspectes sobre el que cal treballar amb les autoritats mundials és el de superar discursivament les dicotomies que ens empresonen i impulsar, com hem dit, l'exploració de nous principis i visions de les situacions de contacte lingüístic. Veig, per exemple, que en el terreny dels criteris tradicionals d'organització del plurilingüisme caldrà potser anar més enllà, en aquelles situacions més complexes que ho demanin, dels principis de 'territorialitat' o 'personalitat'. Malgrat els seus innegables avantatges, tots dos principis tendeixen a pressuposar individus més aviat monolingües i poden no resoldre en principi el problema de la intercomunicació. ¿Com aquests principis, per exemple, poden resoldre a la pràctica la construcció d'un espai sociocultural europeu? Com ens hem d'entendre, a fora de les simples institucions formals que puguin tenir sistemes de traducció múltiple, si tots volem restar funcionalment monolingües? Com fóra possible l'aplicació d'un principi de 'personalitat' per a tantes llengües en un espai tan ampli? La solució potser no pot venir per aquí.

Proposo, doncs, que l'exploració s'encamini cap a l'estudi de l'aplicació del principi dit de 'subsidiarietat' -present ja en l'actual nomenclatura europea- en el terreny de la comunicació lingüística. Podríem traduir aquest principi politicoadministratiu en un principi glotopolític que, de manera general, establís el criteri que 'tot allò que pugui fer una llengua 'local' no ho ha de fer una llengua més 'global'. És a dir, permetríem -i impulsaríem- el coneixement efectiu i massiu d'altres llengües, però atorgant sempre que es pogués la *preeminència funcional* a la llengua de cada grup lingüístic històricament constituït. Les llengües dites 'estrangeres' serien utilitzades per als contactes exteriors -que cada vegada sovintejaran més- però les funcions locals quotidianes quedarien clarament assignades a les pròpies de cada grup lingüístic.

Aquesta reserva de funcions per a les llengües 'locals' de cada grup ha de ser clara i diàfana per tal que la poliglotització existent no se'n vagi cap a un abandonament del codi de menys amplitud comunicativa. Per això, juntament amb els principis de poliglotització i subsidiarietat cal introduir el de *funcions_'específiques'* o *'exclusives'* per a les llengües 'locals', que són les que podrien quedar arraconades davant les llengües més grans. Així, clarament, hi hauria un nucli dur i important de funcions reservades que foren dutes a terme de manera habitual en la llengua del grup i no pas en cap altra. Aquestes funcions exclusives del codi grupal no haurien òbviament de ser limitades pas a les de la comunicació oral informal sinó que haurien d'abraçar el màxim possible de funcions formals i escrites a fi que les representacions i les valoracions dels individus no es veiessin esbiaixades cap a les altres llengües extragrupals en presència. Es tractaria de bastir, en paraules de la professora quebequesa Angéline Martel, una mena de 'diglòssia positiva'. Em fa pensar en la possibilitat d'èxit d'aquest tipus d'organització no solament casos, doncs, com els de les diglòssies de Ferguson abans esmentats o d'altres situacions multilingües africanes, sinó, per exemple, també situacions com la de Luxemburg. En aquest petit Estat europeu les llengües

s'organitzen sobre la base d'un determinat tipus de distribució funcional que permet la poliglotització continuada dels individus i el clar manteniment de la llengua grupal.[15]

Correlativament a la poliglotització, la subsidiarietat i les funcions exclusives, els poders públics a totes les escales haurien de vetllar per tal d'evitar una tendència que clarament pot produir-se, la dels *usos abusius* de les llengües més grans. Per a l'èxit d'aquest equilibri *ecològic* que hem de construir és fonamental que les grans llengües no vulguin ocupar més espais i funcions dels que els pertoquen, aprofitant-se de la poliglotització massiva dels individus. No poden envair abusivament els espais locals i deixar sense possibilitats, o amb molt minses, l'ús de les llengües grupals en àmbits molt importants per a la valoració de les llengües com poden ser els que aquests grans codis dominin. Algun tipus de regulació a escala general caldrà establir, basada en el principi de subsidiarietat i en el de respecte a la dignitat i estabilitat de tots els grups lingüístics que la història humana ha produït. Sense l'existència d'organismes a escala internacional que puguin tenir autoritat sobre aquests aspectes, pot ser molt difícil el manteniment d'un equilibri just i adequat. La responsabilitat dels organismes existents -i dels nous que hem de crear urgentment- a escala planetària és alta i decisiva.

Postular la poliglotització efectiva dels individus comporta també la presa de noves decisions que hauran de ser estudiades i debatudes, i la necessitat de recerca i imaginació efectiva en els mètodes i estratègies d'adquisició de llengües segones. Una de les primeres decisions que cal plantejar-se és quina o quines llengües segones caldrà aprendre, decisió que òbviament depèn de quina o quines llengües adoptem en els distints nivells de comunicació -general o planetari, regional o continental, i local. Com tots sabem, en aquest moment, ja molts organismes internacionals i països han pres decisions en aquest sentit, les quals clarament tendeixen a afavorir, com abans ja hem comentat, l'adopció principalment de l'anglès, tot i que, sovint, al costat d'altres codis. Crec que tampoc aquest aspecte hauria de passar sense debat i estudi, i convertir-se en un fet ineluctable i irreversible aprofitant-se acríticament de l'hegemonia nord-americana contemporània. La humanitat en conjunt hauria de plantejar-se què vol fer comunicativament parlant. Què ens és més convenient, continuar estenent el coneixement d'una llengua d'un grup humà determinat -fet que òbviament afavoreix asimètricament els que tenen aquest codi com a L1- o bé apostar per l'extensió d'una llengua d'intercomunicació no pertanyent a cap grup humà com a L1? Què és més òptim per a la continuïtat de la diversitat lingüística, continuar adquirint la llengua d'un grup o conjunt de grups hegemònics en aquest moment històric o plantejar-se d'adoptar una llengua nova, de ningú, per a la humanitat? Potser moltes persones poden creure que aquestes preguntes ja han estat contestades *de facto* per la realitat, però crec sincerament que la nostra espècie no pot adoptar decisions d'aquesta importància sense que els organismes que ens representen i els ciutadans mateixos ho debatin, hi pensin, ho valorin i s'hi pronunciïn.

En l'actual estat de coses, clarament els països i les persones anglòfones resulten afavorides per aquesta situació, i, segons les condicions, l'evolució històrica pot dur a més i més individus que vulguin imitar els anglòfons d'origen, i, com hem dit, a adoptar també ells l'anglès com a llengua habitual i com a L1 dels fills. Ja actualment, un producte en anglès -encara que sigui extraordinàriament no només local sinó localista-, és de forma immediata un producte 'internacional', mentre que el mateix producte vehiculat en una altra llengua és de circulació restringida. Certament, el fet d'adoptar un codi neutre, que no fos la L1 de ningú, afavoriria menys el fet que les persones veiessin un codi d'intercomunicació com a L1 i, per tant, el grau de conservació de la diversitat lingüística històrica podria estar més assegurat. Alhora, aquest fet igualaria més els humans en les competències lingüístiques de partida, donat que fóra una llengua que tothom hauria d'aprendre. A més, hem vist com en les diglòssies de Ferguson la distribució complementària contribueix al manteniment: la varietat formal no és la usada habitualment en la comunicació interpersonal quotidiana, i rarament, doncs, esdevé L1.

[15]La possibilitat de distribució funcional no jerarquitzada de les llengües també pot esdevenir una solució interessant i pertinent en aquells casos caracteritzats per la presència més o menys igualada en nombre de dos (o més?) grups lingüístics, on pugui ser difícil l'acord sobre quina de les llengües s'ha de beneficiar del principi de subsidiarietat en favor de la llengua local. L'especialització funcional no asimètrica pot fer que cada grup hagi de saber i d'usar la llengua de l'altre, fet que pot contribuir a l'equilibri de la situació i a la resolució del conflicte potencial que aquest tipus de situacions poden presentar.

Ens podem trobar, però aquí, amb problemes com ara el de la distància lingüística entre les llengües de cada grup i l'estructura de la llengua d'intercomunicació finalment adoptada. Com fer un codi neutre que sigui al màxim d'igualitari per a tothom? Potser l'afer no és tan simple de solucionar -com ja hem vist, per exemple, a l'Índia- i les baralles entre els distints col·lectius lingüístics faria impossible arribar mai a l'adopció d'aquest codi neutre. Aleshores, la continuïtat i l'expansió de l'anglès estaria garantida, si més no fins que alguna altra potència del futur decidís desafiar l'ús d'aquesta llengua i intentés imposar la seva.

Si la solució que finalment predominés fos la continuïtat de l'ús internacional d'una llengua d'un grup humà ja existent, crec que caldria pensar aleshores en l'establiment de contrapesos clars, no solament d'una regulació clara i d'una autoritat que vetllés pels usos abusius, sinó fins i tot de 'taxes' pel seu ús, de manera que els recursos obtinguts per aquesta via fossin utilitzats en benefici de les llengües amb més dificultats. Cal no oblidar, per exemple, que l'exportació del coneixement de l'anglès i el fet que els productes vehiculats en aquesta llengua puguin abraçar bona part del mercat mundial produeix una enorme quantitat de beneficis econòmics per a aquest grup de països i, certament, en especial per a la Gran Bretanya i per als Estats Units. Compartir, doncs, part d'aquests beneficis i retornar-los als altres conjunts lingüístics no hauria de ser una mesura impossible d'imaginar i de dur a la pràctica en un futur immediat on la integració a escala planetària vagi avançant.

5. Prioritats immediates per al manteniment general de la diversitat lingüística

Sense deixar la reflexió i l'acció necessàries per a l'afaiçonament del futur de la comunicació lingüística de la humanitat, cal, però, plantejar-se alhora els problemes més immediats i tractar d'actuar coordinadament en escales més reduïdes d'actuació, ara per ara sovint les més decisives. Sembla, doncs, que és molt necessària una actuació internacional conjunta que, des dels organismes comuns de què la humanitat disposa en aquest moment fins als poders públics més locals, impulsi una presa de consciència clara de la crisi de la linguodiversitat i faci emprendre a cada nivell de govern les accions possibles per tal que puguin ser modificades les inadequades condicions actuals. Certament, però, encara que puguem conceptualitzar unitàriament el fenomen del contacte lingüístic, les situacions i les etapes evolutives dels distints casos poden ser força diferents, i demanen, per tant, també actuacions distintes. Així, en aquest moment podem trobar des del contacte d'una llengua d'un grup important -vol dir això, amb un bon gruix demogràfic, econòmicament desenvolupat, i amb sobirania política plena- amb l'anglès com a interllengua tecnocientífica i econòmica actual, fins al d'un grup amb pocs individus i minoritzat econòmicament i políticament, en contacte constant amb l'idioma del grup dominant en tots aquests aspectes clau. És del tot clar que el problema de la diversitat s'agreuja a mesura que en aquest continuum de situacions ens acostem a l'extrem inferior, és a dir, als casos de màxima subordinació política, econòmica, demogràfica, educativa, mediàtica, i fins i tot, ideològica. Un dels aspectes més urgents per desenvolupar i aclarir és, doncs, saber amb claredat quines polítiques aplicar en les diferents situacions que es donen en el planeta.

A títol d'exemple i d'elaboració provisional, caldria distingir com a mínim entre aquestes distintes situacions (tot combinant variables com ara el volum demogràfic del grup, el grau de subordinació política, el nivell de desenvolupament econòmic, el contacte quotidià amb altres grups, i les representacions de la situació):[16]

a) Grups demogràficament menors, políticament subordinats, econòmicament poc desenvolupats, amb autorepresentacions més aviat negatives, i, a més, mesclats socialment amb un altre o altres grups superiors en nombre i/o en poder relatiu.
b) Grups menors políticament subordinats però poc o gens mesclats en el seu territori social quotidià.

[16] Combinant rigorosament les variables encara ens sortirien més de categories, i podríem, doncs, eixamplar la categorització.

c) Grups menors poc o gens mesclats i amb certa autonomia política i reconeixement oficial i públic de la seva llengua.
d) Grups menors-mitjans amb certa autonomia política i reconeixement oficial i públic de la llengua però amb convivència social intensa i quotidiana amb un altre grup (o grups) que també compten amb reconeixement oficial.
e) Grups mitjans políticament independents.
f) Grups semigrans políticament independents.
g) Grups grans a escala continental o supracontinental políticament independents.

Aquestes situacions diguem-ne 'estructurals' poden trobar-se, a més, en distints estadis evolutius, caracteritzats per diversos graus de població usuària i/o competent de la llengua dins del propi grup, i per representacions distintes respecte del valor i utilitat d'aquest codi. Donada la dinamicitat de les situacions, calen actuacions polítiques diferents segons la fase en què es trobi cada grup, en especial en aquells casos clars de substitució lingüística en curs. No serà, doncs, el mateix tractar d'intervenir en un cas en què ja només un quart de la població usa habitualment el codi propi que si és una situació en què són les tres quartes parts les que conserven l'ús corrent de la llengua. Tampoc no serà -si més no inicialment- igual tractar de modificar els comportaments lingüístics d'un grup amb representacions positives respecte del seu idioma que un altre la majoria de persones del qual sosté associacions negatives respecte de la llengua pròpia.

L'ideal de la teorització pràctica sobre la problemàtica de la diversitat fóra haver arribat ja a posar-nos d'acord sobre les accions més efectives per actuar sobre cada situació-tipus. A fi d'anar deixant enrere ja l'estadi de discussió i teorització dels valors de la diversitat i de poder passar a la pràctica, hauríem de poder aconseguir de decidir clarament *quines polítiques per a quines situacions-tipus en quins estadis evolutius i en quins contextos històrics.* Crec clarament que aquesta hauria de ser la gran pregunta que presidís les nostres activitats de recerca i de creació i les reunions científiques que hàgim de realitzar en els pròxims anys. Cal arribar de pressa a l'aprofundiment de la comprensió dels mecanismes dels processos i a la construcció de models d'actuació adequats a cada problemàtica.

Fóra de la màxima importància que organismes com ara la UNESCO –o la mateixa ONU- augmentessin la seva presa de consciència de la problemàtica actual de la linguodiversitat, en especial per l'impacte que podrien tenir les seves decisions sobre els poders públics continentals i, especialment, estatals. De fet, sense una política mundial clara -que inclogui l'acceptació i difusió d'enfocaments ideològics adequats i també la facilitació de l'ajuda econòmica necessària- serà molt difícil en l'actual estadi que els propis governants de molts països on té lloc la crisi lingüística puguin arribar a veure la necessitat o l'oportunitat d'intervenir-hi. Educades les seves elits en configuracions ideològiques de base europea, tendeixen a aplicar en els seus països esquemes que han resultat erronis històricament i que estan actualment en estat de revisió a la mateixa Europa. Mancats, a més, de mitjans suficients per dur a terme les seves mateixes polítiques de bilingüització asimètrica en alguna llengua europea, aquests països provoquen no només una substitució lingüística galopant entre les pròpies elits a favor de l'idioma estranger -sovint de l'exmetròpoli colonial- sinó alhora una impossibilitació de la participació democràtica de la gran majoria de la població -que no arriba a saber mai bé la llengua oficial- i un altíssim grau d'indefensió jurídica.

En aquest marc no és gens estrany que els progenitors que puguin decideixin d'abandonar el seu propi parlar per comunicar-se amb els seus fills en la llengua oficial corresponent. En lloc, doncs, de promoure la codificació dels idiomes autòctons, l'alfabetització ràpida de les seves poblacions, i la utilització d'aquests codis per part dels funcionaris i dels organismes dels Estats -deixant per a etapes posteriors la bi- o multilingüització dels individus- aquests governants s'emmirallen en l'Estat-nació caduc, tot però assegurant-se de passada un control de l'Estat per part de les classes dirigents, ja que l'insuficient coneixement de la llengua oficial impedirà a la majoria de la població l'accés als llocs més importants de l'administració i dels òrgans polítics. El mecanisme és, per tant, pervers i pot provocar clarament una imatge de rebuig dels codis propis i una valoració exagerada de la llengua oficial en qüestió. Una política inversa de multilingüisme oficial permetria la participació dels distints grups lingüístics en la vida democràtica, i la dignificació, la utilitat i, en conseqüència, el manteniment dels codis propis, sens perjudici de la bilingüització o poliglotització de la

població en les llengües d'intercomunicació que calguessin. La línia ideològica exposada, però, és ara per ara prevalent en la majoria dels Estats africans i en les terres del Pacífic, i, tot i que amb diferències importants, també en determinades zones d'Amèrica del Sud, i en altres parts del món.

Cal que des dels organismes internacionals es faci arribar a aquests i altres països la necessitat i la justícia de basar la seva organització lingüística en la perspectiva de la complexitat i en la subsidiarietat, dins del marc d'una nova ètica. Aquesta *nova ètica* haurà de basar-se en una visió *ecològica*[17] de les situacions sociolingüístiques en el sentit de no fixar-se només en el pla oficial i normatiu, sinó en el conjunt dels determinants de la situació i de la seva evolució, cercant així una actuació de caràcter compensatori i equilibrador favorable als grups lingüístics proporcionalment més febles. Tal com es postula des de la complexitat cada ésser vivent i cada element ha d'ésser inserit en el seu context, vist ecosistèmicament i dinàmicament, des del punt de vista de la eco-auto-causalitat i de l'auto-eco-organització.[18] Més que la cerca de la *igualtat,* doncs, haurà de ser la de l'*equitat* , per tal que es pugui assegurar un ecosistema sociocultural que afavoreixi l'estabilitat de la diversitat lingüística. Al costat de la tradicional conceptualització en termes de 'drets', caldrà introduir en aquells casos que així ho demanin la de *funcions compensatòries*, molt més àmplia i apta per a intentar la solució de les problemàtiques derivades del contacte lingüístic, en especial en casos de força asimetria entre els grups.

6. Síntesi i conclusió: alguns principis i valors per a la pau i l'equitat lingüística planetària

Com a final, i per si poden ajudar a fixar la discussió i la reflexió, repeteixo aquí alguns principis sobre l'organització lingüística de la humanitat -desenvolupats al llarg de l'exposició-, ja difosos anteriorment:[19]

Primer. Les ideologies i paisatges conceptuals amb què hem de pensar el problema han de tenir en compte l'experiència sociolingüística fins ara existent per tal d'evitar una organització lingüística del planeta basada en una estructuració jeràrquica i asimètrica entre la llengua o llengües d'intercomunicació i la resta dels codis. La coexistència igualitària ha d'estar basada en una distribució de funcions apropiada, tot partint del principi de «subsidiarietat», que instituiria la norma que tot allò que puguin fer les llengües locals no cal que ho faci un codi d'intercomunicació més general. La idea-força fóra la protecció suficient dels espais ecosistèmics propis.

Segon. Una de les guies d'aplicació del principi primer ha de ser que el fet de disposar de competència suficient en un codi d'intercomunicació no elimina ni el dret ni la necessitat de les comunitats lingüístiques humanes d'usar els seus codis plenament i en el màxim de funcions locals. L'aplicació indiscriminada del «principi de la competència» jugaria sempre a favor del codi més generalment compartit –el d'intercomunicació- i podria buidar de funcions els altres idiomes, tot posant en perill la seva existència i, en conseqüència, activant conflictes innecessaris i de difícil resolució.

Tercer. Donat que els éssers humans poden representar-se la realitat tot arribant a conclusions que no depenen directament de la realitat sinó de les configuracions narratives i interpretatives que els mateixos humans han elaborat, al costat de les necessàries instruccions pràctiques d'organització de la comunicació lingüística, els poders públics han

[17] Vegeu Bastardas i Boada, Albert (ed.): *Diversitat/s. Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries (en premsa). "Transdisciplinary explorations for a socioecology of languages: From biological to linguistic diversity", *Estudios de sociolingüística* 3:1 (June 2002).

[18] Morin, E. (1982): *Science avec conscience*. Paris: Fayard, pàg. 114, 186 i 296. Vegeu també: Bastardas, Albert (1996): *Ecologia de les llengües. Medi, contacte, i dinàmica sociolingüística*. Barcelona: Proa.

[19] Vegeu nota núm. 14, i també: Bastardas i Boada, Albert (2000): "De la 'normalització' a la 'diversitat' lingüística: cap a un enfocament global del contacte de llengües", *Revista de llengua i dret* 34 (des. 2000), pàg. 151-168.

de difondre una ideologia favorable clarament a la diversitat i a la igualtat lingüístiques. Així han d'impulsar l'autodignitat dels grups lingüístics menys afavorits i contrarestar representacions populars tan esteses com la ideologia de la 'superioritat lingüística' o fenòmens com l'autopercepció d'inferioritat respecte de 'grups o llengües de referència' exteriors considerats com a models per assimilar-s'hi.

Quart. Una atenció preferent s'haurà de donar a les metodologies de desenvolupament de la competència comunicativa en el codi d'intercomunicació, a fi d'assegurar un nivell suficientment òptim per a les diferents generacions d'individus que l'hauran d'anar adquirint, tot evitant que uns resultats inadequats puguin dur als progenitors capacitats per fer-ho a decidir d'usar com a L1 dels fills el codi d'intercomunicació i no la varietat nativa del col·lectiu. Evidentment, aquest desenvolupament del coneixement pràctic de la llengua o llengües d'interrelació no haurà d'anar en detriment del corresponent desenvolupament i ús de les llengües locals.

Cinquè. Igual atenció especial haurà de ser posada en l'articulació dels casos en què un grup lingüístic determinat tingui contacte social freqüent amb un nombre considerable d'individus que tinguin un codi d'intercomunicació com a L1, donat que, molt probablement, la tendència predominant serà l'establiment de l'ús d'aquest com a norma habitual, amb potencials repercussions sobre la reproducció intergeneracional de l'altra llengua si les poblacions van integrant-se socialment. En aquests casos, el mecanisme del matrimoni mixt pot actuar cegament tot reduint considerablement l'índex de transmissió generacional dels codis locals si la població no n'és feta conscient i si no es promou la diversitat lingüística en el si de la pròpia unitat familiar a través de la possibilitat del principi 'un progenitor = una llengua', en aquells casos en què això sigui necessari i possible.

Tenim al davant, doncs, una tasca organitzativa, de recerca i d'imaginació grandiosa i alhora fascinant. És urgent organitzar-se per informar, persuadir i convèncer els directius dels actuals organismes mundials i els governants dels Estats i dels altres organismes públics perquè estudiïn *com* aplicar aquests principis i els duguin a la pràctica. I és alhora peremptori i necessari fer les recerques aprofundides que calguin en els distints aspectes involucrats -polítics, jurídics, pedagògics, filosòfics, socioeconòmics, etc.- des de la perspectiva de la complexitat ecològica, essent conscients, com diu també Morin, que "l'acció política, més encara que el coneixement complex, depèn ella mateixa de l'estratègia, de l'art, doncs"[20].

L'extensió de les perspectives de la complexitat i la seva aplicació a camps molt distints és una necessitat actual de tot el planeta. Potser cal inscriure aquesta renovació del pensament en el marc més ampli d'una crisi de civilització que ens duu a replantejar-nos les imatges fragmentàries i reduccionistes del món a favor de representacions més acostades a la realitat dels fets humans i amb valors fonamentats en la visió ecològica, la sostenibilitat i la fraternitat universals. De fet, el físic Fritjof Capra sosté que no només cal un canvi en el pensament sinó també en els valors. Tots dos conjunts –formes de pensar i valors- han de combinar equilibradament les tendències d'*autoafirmació* i d'*integració*, bàsiques, com ell diu, en tots els sistemes vivents. "Cap d'elles és intrínsecament bona o dolenta. El que és bo, o saludable, és un *equilibri dinàmic*; el que és dolent, o no saludable, és el desequilibri –posar un èmfasi excessiu sobre una tendència i negligir l'altra".[21] Capra, doncs, proposa de tractar *complementàriament* les columnes del quadre següent, per tal de corregir, en especial en la cultura occidental, el predomini del pensament i dels valors assertius en detriment dels integratius:

[20] Morin, E., *op. cit.*, pàg. 307.
[21] Capra, Fritjof (1997): *The web of life*. Hammersmith, London: HarperCollins Publ., pàg. 10.

Pensament		**Valors**	
Autoafirmació	*Integració*	*Autoafirmació*	*Integració*
Racional	Intuïtiu	Expansió	Conservació
Analític	Sintètic	Competició	Cooperació
Reduccionista	Holístic	Quantitat	Qualitat
Lineal	No lineal	Dominació	Associació

Certament, aquest canvi de paradigma sembla urgent per tal com és plenament coherent amb els principals problemes amb què s'enfronten les societats del nostre temps. Ara que ens comencem a conèixer més també genèticament i que sabem del tot cert -si encara no n'estàvem convençuts- que els humans som una única espècie i que el genoma de les altres espècies no ens és gaire llunyà, potser podrem entrar en una altra època planetària més solidària entre els distints grups culturals i amb les altres espècies amb qui compartim la biosfera. Biològicament i lingüísticament, com diu Edward O. Wilson, "ben aviat hem de mirar ben endins nostre i decidir què desitgem esdevenir".[22]

Albert Bastardas i Boada
albert@fil.ub.es
CUSC - Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació, i
Departament de Lingüística General, de la **Universitat de Barcelona**

[22] Wilson, Edward O. (1999): *Consiliency. The unity of knowledge*. London: Abacus, pàg. 309.